

Матеріали для історії віршів українських.

Зібрав і впорядкував

М. Драгоманов.

Б. Вірші про громадські справи.

Звичай писати вірші про громадські справи, політичні і суспільні був дуже розширений в старі часи на Україні. Звісні вже в печаті політичні вірші про пригоди в часи Богдана Хмельницького, приложено до хроніки Єрлича, (напечатані при „Богд. Хмельницкомъ“ Костомарова і в „Историч. Пѣсн. Малор. народа“, т. II.), довга вірша про битву під Берестечком, (напечатана д. П. Житецьким в Archiv f. slav. Philologie II. V. 297—307), вірші на різні пригоди української історії кінця XVII. ст. внесені в „Лѣтопись Сам. Величка“, вірша Мазеши і др. того часу (перепечатані в наших Політ. лісінях укр. народу XVIII—XIX ст.), деякі вірші на пригоди XIX ст. (інвентарі, волю крѣпацьку, польське повстанє в 1863 р. і т. і.) по части перепечатані і розібрані в нашій книжці „Нові українські пісні про громадські справи“ і в статі д. П. Кузьмичевського „Малоросійскія пісні объ освобожденіи крестьянъ“ в „Кіевскоій Стар.“ 1887 р.

По сим матеріалам уже б можна написати досить докладну історію політичної вірші на Україні. Тільки ж багато таких віршів ще мусить бути в невідомих рукописах або в устах народа. З тих, котрі печатаємо далі, видно, що й доси вони складають ся по приміру старих. Всі вірші сего відділу печатають ся перший раз.

І. Уманьська різня 1768 р.

В славнім місті до Уманя зїїхали народи,
 Яко Ляхи, так і жида, не знали пригоди,
 Же смерть будет невідома, страх такий нападе.
 Чи то з неба з божій волі гинем в тебе граде,
 Чилі з того священного род Мельхиседека,
 Котрий зібрав пятнадцять сот різунів чоловіка?
 Межі ними сотниками Желізо і Шило,
 З котрих волі, з їх сваволі жидам ся з'явило,
 Так тим Ляхам католікам і правдивій вірі —
 Смерть страшная всім невинним стала ся без міри.
 З той причини, же і Гонта мислив боронити, —
 Тільки його з Уманщини хлопцям заплатити.
 Зумислили, же їх не дасть, йому ся звірили,
 Всіх козаків, його хлопців барвою покрили.

Ах узрівши Гонта сотник устроєні хлопці:

„Нуге, йдьте а по парі зо мною, молодці!

Пойдемо до різунів, щоби ся спитати,

З чиєї волі до Уманя йдуть рабувати?“

Скоро вийшли аж за браму, люду ся склонили,

В той час Ляхи так теж жиди зміну зрозуміли.

Же поїхав право до них, в себе не стріляли,

Показавши Гонті „Право“, зараз ся звітали.

„От-то тоє, пане Гонто „Право“ від цариці,

Щоб вибрати кукіль, брате, з голої пшениці.“

Скоро Гонту сотника „Правом“ підмовили,

З понеділка на вівторок Уманя добили.

Зараз з рання во Умані стала ся спотычка:

З Ляхів, з жидів, з малих дітей текла крвава річка.

Течеть річка кровавая, паде у потоки:

Ріжуть Ляхи (ляхів?), священників гілтяйськіє звлоки.

Малих дітей отлучивши до дому загнали,

Старим Гонта окрутником, в котрого ся прохали:

„Даруй житьом, пане Гонто, дітей малих, — віси (знаєш):

Нечай смерти, тепер гинем од острої спіси“.

Гей у лузі на калиці да зацвіли цвіти,

Тей погибли на Уманю невинні діти.

Тей най би то діти, діти, а то старі люде!

Кажуть пани, кажуть Ляхи: „козаччина буде“.

А в городі віще*) пишу(ть), котрих полічили,

Ляхів, жидів тридцять тисяч, а всі положили.

Опроч трупу побитого не видно нікого,

В славнім місті пустки веюди, а гілтяйів много.

А пан Гонта по риночку похожає собі, —

Незадовго, пане Гонто, смерть буде і тобі.

Дійшли слухи пана Гонту темньенкої ночи:

Іще йде Москви много йому до помочи.

Скоро Москва до Уманя зраня поспішила,

Поприсягши єдин собі (єдин одному) ураз ся злучила.

На другий день всіх гултяйів Москва повязала,

А пригнавши до обозу, Ляхам в руки дала.

Зараз Гонту сотника взяли чвертувати,

Руки, ноги, чвертки з тіла на паль забивати.

Вірша ся списана нами зі згаданої висше галицької книжки, одержаної нами від д. Ів. Е. Левіцького. По всему видно, що вірша ся зложена була зараз же після самої уманьської пригоди 1768 р. Інтересне в ній оповіданє про те, як Гонта був склонений перейти до „різунів“ показом ему „права від цариці“.

*) З польського „віси“ — рапорти.

2. Насильства конфедератів у 1768 р.

Во шестьдесятъ восьмом году
 Сбиралось народу
 З войска многих, бардзо строгих
 Молодців возбранних.
 В Білоцерковськѣм повіті чудо показали,
 Близько Савковой пасіки пона зарубали
 А егѣмость паш Каміпський,
 Комендант конфедерацький
 Казав всьому войску своему
 До двору збирать ся
 Севериновську всю шляхту ставить у громаду,
 І в кожного трусить, глядить кровавої шаблі.
 Послав в конецъ своїхъ гонцівъ Чупиру трусити,
 Злих розбійців, душегубців к собѣ приводити:
 Білецького, Левковського, Чупирськую шляхту.
 Бог то знає, кров видає людям на признаку,
 Привезли їх в Севериновку розбійців лукавих,
 Приводять їх в пошівський дом і к невинной главі.
 Лежить глава порубана, вся кровію сплила,
 Посічена чорна одежа і все его тіло.
 Священники труп приемише в труну полагають,
 Честно проводятъ архипатрона, во гроб опускають.
 Стоить на гробі род капланський, слези проливає,
 Білецького, Левковського бардзо проклинає.
 Білоцерковський кат Шимко собѣ їх приймає,
 Праві ручки утинає, в плічъ главы здіймає.
 Ох мій боже, милій творче, создателю свѣта,
 Дай нам в мирі сім прожити без злого навіта!

Віршу сю ми беремо з досить інтересного рукопису „Описаніє села Севериновки Святомихайловской церкви, Таращанскаго уѣзда“ (кіївської губ.), зробленого очевидно тамтошнім священником. Окрім вірші там знаходимо докладне оповіданє про описану в ній пригоду, котре ми вважаємо відловідним подати тут цілком: „Сказаніє о мученической кончинѣ Іоанна Зубчевскаго, перваго священника на приходѣ севериновской церкви, сохранилось съ малѣйшими подробностями въ одномъ семействѣ, родственномъ ему. Изъ этого семейства осталась теперь одна глубокая старуха, еще впрочемъ вполне сохранившая способности ума, отъ которой мы слышали этотъ разсказъ. Всѣ жители села Севериновки и даже многіе изъ сосѣднихъ сельъ знаютъ также о смерти Іоанна Зубчевскаго, но съ меньшею ясностію. Въ памяти народа удержалось это событіє потому, что о немъ всегда напоминаетъ каменный крестъ, стоящій на томъ мѣстѣ, гдѣ пострадалъ священникъ. Существуетъ еще и пѣснь, передающая это событіє въ точности и съ подробностями согласно съ разсказомъ. Пѣснь эту слышали мы отъ помянутой старушки. Говорятъ, что ее знаютъ еще нѣкоторые старые люди.....

„Объ обстоятельствахъ, сопровождавшихъ собственно смерть священника, какъ не упомянутьхъ въ пѣсни, дополнимъ разсказомъ старухи, приводя его почти буквально въ русскомъ переводѣ съ малороссійскаго: „Въ то время собирались въ нашемъ краю конфедераты для усмиренія „колившины“, но они еще болѣе дѣлали зла народу, особенно православнымъ, называя ихъ схизматиками и стараясь обратить въ Унію. Они грабили ихъ, били и дѣлали всякія насѣлія. Такой отрядъ этихъ конфедератовъ вошелъ однажды и въ Севериновку. Покойникъ о. Іоаннъ испугался страшно и всѣ люди въ селѣ перенугались. Чтобъ умилостивить конфедератовъ, о. Іоаннъ вышелъ имъ на встрѣчу съ церковною процессією. Каминскій сказалъ впрочемъ, что „не нужно насъ такъ встрѣчать; мы такіе же люди, какъ и вы“. Каминскій былъ знакомъ о. Іоанну. Увидѣвъ, что начальникъ этихъ конфедератовъ, панъ Каминскій, его знакомый, о. Іоаннъ нѣсколько ободрился. Каминскій отправился къ о. Іоанну съ другими панами въ гости. Жена покойника, видя пановъ идущихъ къ нимъ вмѣстѣ съ мужемъ, перепугалась, полагая, что его ведутъ подъ стражей и идутъ разорять домъ, и спряталась въ погребъ и тамъ уже хотѣла въ кадубѣ топиться: добревже тогді діялось, коли тілько що побачила їх та зараз до кадуба, щоб утопити ся; то вже то добрі були руки конфедератів. О. Іоаннъ нашель жену еще живу, урезонилъ ее, сказалъ, чтобъ приготовила ѣсть. За сытымъ столомъ, полными кубками водки, паны забыли, что въ гостя у схизмата и ни слова даже обиднаго никто не сказалъ о. Іоанну. Но онъ какъ бы предчувствовалъ свою кончину. За столомъ, посреди шумной бесѣды онъ обратился ко всѣмъ съ такими словами: „Пани мойі любі та милі! Йіжте, пийте все, що вам угодно, тілько не зарубайте мене“. Всѣ посмотрѣли на него съ недоумѣніемъ, а Каминскій даже обидѣлся и сказалъ ему: „что ты говоришь! Богъ съ тобою!“ Когда уже положились спать, о. Іоаннъ собралъ, что было у него дорогого и отправился въ хуторъ съ однимъ родичемъ, тоже священникомъ. Онъ этихъ конфедератовъ, находящихся подъ командою Каминскаго, можетъ быть, и не боялся, но тогда были часто подобные переходы, а если одинъ ничего не дѣлалъ дурного, то отъ другихъ нельзя было ожидать того жъ самого. На дорогѣ пострѣчались о. Іоанну два конфедераты Бѣлецкій и Левковскій, жители села Чупиры. Догнавъ его, Бѣлецкій началъ присматриваться въ лицо о. Іоанна и увидѣвъ, что это священникъ, онъ загородилъ ему дорогу и началъ кричать: „о, ty schyzmatyka! zarębać go! Panie Lewkowski. rębaj!“ О. Іоаннъ началъ проситься, умоляя его всѣмъ: „Дарю тебѣ все, что имѣю!“— молилъ о. Іоаннъ, но Бѣлецкій только повторялъ: „о, ty schyzmatyka!— rębaj go!“ Видя поднятыя надъ собою сабли, о. Іоаннъ поднялся съ повозки, чтобъ убѣжать. Бѣлецкій погналъ за нимъ и, что догонитъ, то саблей по плечамъ. Рубалъ отъ такъ о. Іоанна то по плечамъ, то по головѣ, пока покойникъ не упалъ. А о. Власъ, — такъ звали того священника, что былъ тогда съ о. Іоанномъ (кажется, онъ былъ уніята) успѣлъ прежде выскочить изъ повозки и спрятаться въ хуторѣ подъ колодою (бре-

вномъ). Это было возлѣ самаго хутора, которымъ тогда еще владѣли священники и который теперь отняли (помѣщикъ, гр. Бралицкій). Тамъ были огромныя бревна дерева, среди которыхъ то и запрятался о. Власть. Какъ упалъ на землю о. Іоаннъ, Бѣлецкій и Левковскій начали опять сѣчь его саблями. О. Іоаннъ опять сталъ проситься: „пане Білецькій, пане Левковський, даруйте мене душею!“ Но Бѣлецкій и Левковскій не внимали мольбамъ его, а только повторяли: „гебаѣ tego schyzmatyka!“ Отецъ Власть лежалъ невдалекѣ подъ бревномъ, такъ что могъ слышать все, что они говорили. О. Іоаннъ наконецъ крикнулъ: „ох, ох, Господи, боже мій, приими дух мій!“ Видя его совсѣмъ бездыханнымъ, (конфедераты) оставили его. О. Власть, перепуганный, не думалъ возвращаться въ Севериновку, но съ перепугу забылъ дорогу и пришелъ сюда таки. Онъ поразилъ своимъ печальнымъ извѣстіемъ жену покойника. Комендантъ Каминскій самъ былъ этимъ весьма опечаленъ и взялъ на допросъ о. Власа, но тотъ не могъ ничего показать, потому что, хотя слышалъ, какъ называлъ по именамъ своихъ убійць о. Іоаннъ, но забылъ съ перепугу эти имена. Когда ему поименовали всѣхъ находящихся въ отрядѣ конфедератовъ, тогда онъ припомнилъ имена Левковского и Бѣлецкаго. Когда къ Бѣлецкому пришли воины отъ Каминскаго (село Чупиры всего въ 3-хъ верстахъ отъ Севериновки), то застали его еще въ крови съ неумытыми руками и такимъ привели его на допросъ. При допросѣ кровь хлынула изъ всѣхъ мѣстъ, гдѣ только были пятна крови покойника. Вотъ что значитъ стихъ: „Богъ знае, кровъ видае“. Бѣлецкій впрочемъ и на плахѣ не показывалъ ни малѣйшаго раскаянія, а все кричалъ: „Чтобъ мнѣ изъ за схизматика сѣчь голову?! Нѣтъ, этого не будетъ!“

До напечатаної висше вірші підходить по характеру вірша про смерть Млійівського титаря Данила Кушніра (Кіевск. Стар. 1886, N. 5, 202—205).

[Додаємо тут ще дві сучасні вірші про уманьську різню, виняті нами з рукопису бібл. Осолінських у Львові (N. 266), а переписані в р. 1840 князем Г. Любомірським із давнішої рукописної збірки барона Шодуара в Івниці. Вірші, транскрибовані в рукописі латинськими буквами, подаємо в нашій транскрипції.

3. Pieśń kozacka na tę notę: Ey buw Sawa.

O Buntach chłopskich na Ukrainie 1768.

На Україні в Жаботині свивольнії козаки,
Ой вибравши Запорежців, такі ж собаки,
Із сотником із Гонтою*), що єсть світу дивно,
Вирізали панів, жидів в Гумані зарівню.
Чемуж Гонто так невдячен і з якої причини,
Що-сь вирівав всіх в Гуманю до малої дитини?

*) В рукоп.: у з Gontom.

В Телієві также місті то-жеж нарадили:
 Кров жидівську виточивши по кістки бродили.
 І як куда повернуть ся, то єсть всюди знаком:
 Од Липовця до Турбова повно труна шляком.
 О різуні, о поганці, яка ваша віра,
 Що сьте в Смілі *) погубили так богацько мира?
 Не знаш бога і сумленя, хамуцької (?) злості!
 Буде ворон з собаками вам глодати кості.
 Прийде той час не за довго, настане година:
 Не зостане на Україні мужицька **) дитина.
 Не багато панували, щось більше як три дні,
 Кров невинних пролітая ***) стягне на вас злидні.
 У Каменці і у Львові повно вас єсть всюди,
 Ви гинете нечистіі, як ті миши руді.
 Чемуж ви такі безумні, в розумі обрані,
 Що-сьте ораз із жидами виколоди пани?
 Знайте князі, знайте пани цілої України:
 Не робіте козаками мужицькіі сини.
 Єще прошу, єще молю: гляньте ви на бога:
 Нехай мужик ціпа глядить, не оружя, рога.
 І селедця нех не носить, нехай знають пани
 Власних своїх, нехай панов не зовуть Ляхами.

4. Pieśń druga o Buntach chłopów ukraińskich 1768.

Ей у місті при лісочку, да славнім Гумані,
 Виколоди Ляшків, жидів і красні пані,
 Задріжала у костелі вся шляхта і люде,
 Не знаючи sweй пригоди, яка на їх буде.
 Ей стогнала уся земля і темні ліси,
 Як убігли до костела гайдамацькі спіси.
 А убігші одні брали бючи на цментари,
 Другі в оздоб обдирали коштовні олтари.
 Не даючи шанованя бога проклинали,
 Викидали проч на землю, а пушки ховали.
 Суса Христа порубали ноги на четверо,
 Головоньку невинную . . . . . *****)
 Які були шкальованя *****) , трудно виказати,
 Плач збирає чоловіка, треба умірати.
 Як-єсь тогда, о мой боже, мог тее стерпіти,
 Як взяли тя із олтара як жида мучити?
 Ти-сь боже був милосердний, ждав-єсь їх поправи,
 Чи не склоняють щирим серцем под твої ноги глави.

*) В рукописі: w Swili.
 **) В рукописі: muzyckaia.
 ***) В рукописі: prolitaie.
 *****) В рукописі люка.
 *****) Зневаги.

Не вважали і на тебе, що-сь на хрест прибитий,
 За нас, людей своїх грішних, дав-есь ся убити.
 Овшем, горші як зайідлі якові катове
 Розсипали на часточки тіло тве Христове.
 Розсипавши взяли святих блюзниць, поганині:
 Не будете. знаєм добре, більш куда чинити.
 Ой не мало жон од мужів там осиротили,
 А од брата од рідного сестри розлучили,
 А матері боязливі, дочки там христили,
 Батьки з сини невинними до смерті убили.
 Орнатами дорогими коні покривали,
 Інні речі костельні под ноги доштали.

Ой вдарили Гуманьщики в голосніє дзвони:
 Оскочила козаченьків Москва на всі строни.
 Дали знати гершту Гонті о такої новині:
 Утікаймо! Пострадаєм жита сухо нині!
 Казав хутко пан Гонта коня осідлати;
 Ой побачив мижи войськом яєніє гармати.
 Зачав плакати жалосенько на свою свиволю:
 „Поберуть негідні сини в тяжкую неволю.
 Коли б були о свої біді да давній ми знали,
 Виколили б що до ноги, жадного не пускали.
 Булибсьмо, пане брате, панен не христили,
 А то за їх може будуть з нас пороти жили.“
 Ой в неділю ударили в дзвони на знак рано,
 Ой що з Гонті невірного з шкури паси драно.
 А над вечір тоуж Гонті текли вельми сльози,
 Ей вспомнявши на давнійші учинки негожі.
 Бувайте ж ми, молодчане красні, здорови!
 Напоминаючи всіх тими своїми слови:
 Научайте, отець, мати свої власні діти,
 Не пускайте у козаки до войська служити.
 Заказую протів Ляхів бунтів не вносити,
 Волиш бути мужиками, панщину робити.

Обі ті вірші очевидно зложені Поляками і виявляють польський погляд на колівщину та польські соціальні ідеали. Вони цікаві для нас не тільки з сего історичного боку, а також і з того, що Поляки безпосередно по кровавій пригоді 1768 р. силкували ся викладати ті свої погляди в популярній формі, українською мовою, очевидно для українських мужиків.]

I. Ф.

5. Надписі на картині, де намальовано гайдамак.

В колекції стародавніх річей у проф. Антоновича в Кііві знаходиться картина, мальована олійними фарбами на полотні, на котрій змальовано гайдамак. В горі великий гайдамака тягне на шибеницю

жида; другий жид привязаний до дерева, кінь стоїть з боку. В низу по лівім боці два гайдамаки пють горілку; казак в кашею кіпить на огні.

З уст вішаючого гайдамаки виходять слова:

Годі тобі, вражий сину, чвертки та кварта писати!
Ось будеш на дубові маю хіє співати.

З уст жида: Ай вей зміре! пане Мамаю!

Помилуй мене, я ни копійки грошей не маю.

Гайдамака: Нам грошей твоїх не треба;

За таких платять спасенієм з неба.

Над спочиваючими гайдамаками:

По трудах хлопці гуляйте,

Лиш діло своє справляйте.

Од одного пучого гайдамаки до другого:

Пий брате за Йося,

Та тягни і Мося!

6. Підпис до картини запорозця.

Звісно в печаті кілька варіантів вірші підпису до картини запорозця. (Див. напр. у Куліша Записки о Южной Руси, т. I, 316—319, у Евварницького, Запорожье, I, 58, 74—75; тутже і картина).

Ось ще варіант коротшої вірші такого ж роду, котра вдержалась в пам'яті теперішнього сільського маляра.

Козак запорожець ні об чім не туже:

Як є люлька, тютюнець, то йому байдуже.

Козак душа правдивая: коли не горілку не,

То воші бє,

А все не гуляє.

Як піду я до гаю,

На бандуру заграю:

Гей бандуро моя золотая,

Як би к тобі жінка молодая!

Скакала б, плясала б до лиха:

Не один чумақ приніє би солі пів міха.

Гарний козак на натуру,

Гарно грає на бандуру.

(Запис. від маляра в Ольшині, Харьк. губ. д. Манджурою.)

(Конець буде.)

М. Драгоманов.

Матеріали для історії віршів українських.

Зібрав і впоряджував

М. Драгоманов.

В. Вірші про громадські справи.

7. Коза дере лозу, а вовк козу *).

Істинну правду скажу вам, чи вірте чи не вірте,
 А як віри не ймете, сами перевіритесь!
 В осінній день, як я з дому, на слоті, на лісі,
 Добре, що вас надбав паночо, в сім лісі.
 Якийсь пан великий, зоветься Акциза,
 Звідки він, чорт його знає, — кажуть, із Парижа! —
 Приїхав на Україну, закупив мир всенський:
 Панів, шляхту, християн і діти маленькі.
 Видко, має гроші, да ще і не мілкі, —
 Єднак прийняв собі ще й жидів до спілки.
 Тепер так людей деруть, гроші витягають,
 Вони нас згубити либонь всіх гадають.
 А звідки ти, паночо? — „Я з України.
 Післав мене жид з письмом до своєї родини.“ —
 От як тепер на світі: жидам тра служити;
 Чи жид, чи пан Акциза скажуть, тра робити.
 Нехай же я мужик дожив ся до того,
 А то й всенські панове належать до нього.
 Сто чортів його маму! що жиди зробили:
 Всеньку паньську горілку на ключ зачинили!
 Паногі тепер фіга під ніс, а жид в гору дметь ся.
 Пан у жиди віби в жмені, жид з пана смієть ся.
 В жидових руках горілка, в цілім магазині
 Поприкладав печаті в горі й у долині;
 І тепер в турельні, — нехай він скажить ся! —
 Не достанеш горілки навіть про гостинця.
 Жиди сніять над карком, глядять, замикають
 Там, де іде горілка і де затірають.
 І сировець і брагу загорнув під себе —
 От що робить несяча віра на корпєть для себе!
 Вже то я не вчорашній, знаю в носі мухи,
 А все жид мене ошукає, а я ні несяюхи!

*) Такий заголовок написано на доставленому нам рукопису.

Вокомони, писарі, панів покидають,
 Служать собі у жидів та й гадки не мають.
 В жида ліпша вигода, з жидом за пан-брата,
 А Лях і в цигана служив би, аби йому плата.
 Чи то кара від бога, чи то кінець світа?
 Та вже то ми прожили немаліє літа,
 Но не чули від батьків, ні від свого діда,
 Щоби люде платили акцизу для жида.
 Цур тобі з горілкою, я волю не пити,
 Ніж поганому жидові податки платити.
 Жид зробивсь паном з грішми, а то наша кривавиця.
 Варто б було замовчати за се, але не годить ся.
 Коли б то я був паном, мав над ними волю,
 І акцизу і жида оддав бим в неволю.
 Забив або повісив би — не здирай народу!
 Луниш нас за горілку, може ще будеш і за воду!
 Дійкають уже й тее, що й сіль піде в гору:
 От ще людям дадуть добрую підпору!
 Ори, зсівай, збирай, вимолоти працю,
 Продай, віддай акциз, от тобі й маєш цяцю!
 Соли, дьогтю, тютюну, колача дитині
 Нема за що купить, — жид гроші забрав до скрині.
 За що ж купить худобу, чим будем робити?!
 Не знаю, як тепер чоловік має в світі жити?!
 Жінка, діти і сімья, — всякий йісти хоче,
 В господарстві тра всього, — да хто ж і за що похлопоче?
 Гроша звідки вилуниш? В нас які достатки?
 А тут тому пархові тра дати до складки.
 На тютюн также єсть акциза, казав жид Буриш:
 Так вже ж тепер і люльки в смак не покурили!
 То тильки но вважай! аж страх говорити:
 Ще за якесь рогове будемо платити.
 Християне аж плачуть, бо то як світ світом,
 Не було в нас орликів, а тепер все за квітом,
 Заплати перш за орлік, потім дай акцизу.
 За горілку як вдере, то аж скривиш мизу.
 А як під час жид на дорозі витрусе горілку,
 Утікай же, як можеш, бо злуплять і шкірку:
 Пропаде твоя хата, пашня і худоба,
 Заким жидів загодиш, щоб на них хороба!
 Уже ж бо й суд зле робить, що йїх виніс в гору,
 Нас всіх змішав з болотом; зле ж то, я говорю!
 Ой не знаю, чи то все сенат тее знає,
 Що здирати із людей жидам дозволяє.
 Яке в мене хазяйство? Таке як і в діда!
 Піди, запали хату, — не ма куска хліба!
 А тут суд наказує, щоб жидам платити.

Почекай по, буду знав, кому говорити:
 Буде йїхав асесор, впаду йїому в ноги,
 Нехай мине ту акцизу, бо вже люде вбогі!
 Скажи ж мині, звідки ти, паноче, нехай я знаю,
 Як там у вас: чи сяк, чи так; pozwоль, запитаю.
 Бо що правда, то не грїх, я за все признав ся.
 „Питай мене за що хоч, скажу те, що знаю,
 Бо я часто в дорозі близькій йї далекій буваю.
 Твоя дурна гуторка, ти ще мало знаєш.
 Тепер деруть і жида; тильки ся считаєш!
 Подолянці, Волинці, Полїшуки навїть
 Платять акцизу, що суд поставить.
 Як же ти хтїв, небоже, жидам не платити,
 Коли жид взяв аренду?! Не будуть просити!
 Єсть тут лїпшії від тебе і багацько знають, —
 Платять акциз, бо мусять, і жидів не лають.
 Не жидівська то воля того наробила.
 За те гроші від жида казна поцупила.
 Тепер жид аж ся крутить: до лиха
 Людей здере, погубить і згине сам без слїха.
 Суму казнї висипав за всі христїяне,
 А нас за те винищать, що ніц не зостане.
 Того ніхто не хвалить і пани не люблять.
 Коли тепер світ такий: Єдні других гублять!
 Може би то не єден опирав ся тїму, —
 Але нехай відїзве, то йї буде по йїому!
 Тепер і жид і мужик і Лях і панове, —
 Ні єдному не ма добра, лихо єднакове!
 Тепер кому прожити? — Судовим та попові:
 Іде йїм від нас грошей шмат і в казнї готові.
 Побїрають тисячі, панщина зробляє,
 Нікому ніц не платять, хїба прогуляє.
 Такому то йї прожити: бо йїєсть, не, йїому і вродить.
 А тут бїдний чоловік: нічого не має, тїлько платить та робить.
 А леж того не кажи і не вірь нікому,
 Бо ще в тюрму посадять, не пустять до дому.
 Держи язик за зубами, мовчи хоч що знаєш,
 Бо як ся то рознесе, бїди напитаєш.
 Бувай здоров, памятай на слова старого
 І йїдь, потїм повертай, не бїй ся нікого.
 І я далі їду в світ, бо таке є діло:
 Гляжу мого щастя, бо десь ся подїло.
 Будьмо собі братами, жиймо з людьми в згоді,
 Ратуймо ся, як можна, хоть в якїй пригоді.
 Дай-но боже прожити, може то йї минеть ся.
 Буде воно так як було, щось так мині здаєть ся.
 Бо тисяча вісімсот пятьдесят первий

Год нас дуже в клуби взяв, аж плач бере ревиий.
 Але то так на світі: еден рік зле буде,
 Другий рік нас потішить, і біди ся збуде.
 От що, коли що, а не що!

1858 р. в октябрі.

(Рукопис доставлений з Новгород-Волинського повіту П. А. К-м.)

8. Бесіда з селянами, православними христіянами *).

(Польське повстанє на Україні в 1863 р.)

Гей, ви хлопці
 Українці,
 І ті, що з Полісся, —
 Не беріть в руки
 В неділю дудки,
 А богу моліть ся,
 Щоб руський бацько
 Росказав нам гладко,
 Як маємо робити,
 Щоб перед Ляхом
 З великим страхом
 В руках шапки не носити.
 Батько синам,
 Государ нам
 Діха не робить,
 Та кров ляхівська,
 Паньська кістка
 Нам багато шкодить.
 Хотя ж вони
 Безумні сини,
 А войну росчиняють,
 І нас убогих,
 В отказах не строгих
 На те підмовляють,
 А ми на те не вважаймо,
 Ляха за приятеля не маймо,
 Як Ізраїль Фараона!
 Фараон гонитель Ізраїльтян,
 А Лях на православних христіян,
 Ото і мамона!
 Ми як царя побачим,
 То попросим і заплачем,
 Бо ми його діти,
 Щоб од ляхівського заведення

Не було нападення
 Й напасти не терпіти.
 Був уже час,
 Що нещастних нас
 Мучили доволі,
 Що ми погибали,
 Чорно пропадали,
 Як руді миші в полі.
 Ще й тепер хотять
 Нас з собою взяти
 З Москалем воювать ся:
 Чи благословен Хам од бога,
 Що вийшов з ковчега
 І став з батька сміять ся?
 Не слухайте слів жадних
 Од християн западних
 Бо Ной прокляв Хама.
 То й ми будемо од змія пожерті,
 І ворота одперті
 Пекельниці брами.
 Хотя вони нам і кажуть,
 Так як маслом мажучь:
 „Помагайте воювать ся,
 Щоб од Москалів одбить ся
 І царю не покорить ся
 І Росії не повинувать ся, —
 То буде вам ліс,
 Поле й сінокіс,
 І всякі вигоди,
 І од казенної видри
 Не буде вам кривди,
 І не платить за огороди.“
 Подумаймо лиш одно,
 Як то було давно:

*) Заголовок на рукописі.

Сатана Єву прельщав,
Вкусить древа радив,
Тайно в пекло провадив,
Явно силу божу обіщав.
Єва лести не знає,
І драбини шукає,
Лізти на древо,
А Сатана, як уж,
На дерево чим дуж,
Вирвав кисллицю, каже: „На, Єво!

Та йййте з Адамом в двох,
То будете такі, як бог,
Боговать будете в раю!“
І Єва вкусила;
Оглянулась, — та й заголосила:
„Аже ж я нага стою!“

Сама себе стидалась,
В густий кущ сховалась,
Щоб на світ не дивить ся.
Листи зриває,
До купи зшиває,
Щоб була спідниця.

Бог питає Адама:
— „Де жєна з ребра создана,
Називає ся Єва!“
Адам одвічає:
„Гріх мене смущає,
Жєна вкусила з древа“.

А Єва себе явила,
Що вона невинна:
„Змій зробив на сміх,
Нечисга сила
Мене підкусила,
То то мій гріх!“

Ангел приступив,
Єву за руку вхопив:
— „З раю проч ступай!“
Те саме було й Адаму:
Вигнав ангел за браму,
Сказав: „Землю конай!“

І поставив бог херувима
Над райськими дверима,
Щоб херувим вартував.
І Адама бог осудив,
Щоб до кровавого поту робив,
Ще й слабував.

І Єві така награда:

В болізни родить чада,
В руках коноплі терти,
До кровавого поту гарувать,
І в недостатках бідувать,
І ще треба й умерти.

Адам гірко голосив,
І бога просив,
Щоб бог позволив знать:
Од гріх первородних
Чи буде рід свободний
І чи довго того ждять?

І бог позволив Адаму знать,
Чадам і внукам проповідать,
Що змія поперє:
Буде така одна
Праведна жєна,
Що змію голову зотре.

І довго гріх первородний
Всім був невиконний,
Не могли його обміть.
Аж прийшов син божий,
Старший всіх вельможей,
І ізволив нас одкунить.

Так і ми бережимо ся лести:
Не заслужимо в Поляків чєсти!
Лучче здаймось на бога
І поставимо за царя грудь,
Щоб нам в раю быть,
Хоть коло порога.

Нас сила не мала:
Підем з кожного села
Хоть чоловіка по сім.
Підем з киями,
Разом з Москалями,
Наженем холоду Ляхам усім.

Хоть Ляхи нас дурили,
Де кому говорили:
„Ми хочемо добро вам зробити,
Щоб ви були вольні,
Всякими вигодами довольні
І подушного не платить—“

Лучче ж нам з батьком рідним
Ділить ся грошем мідним,
Ніж з Ляхами сребром,
Бо Лях нас прельщає:
Багатство обіщає,
Таки не мислить добро.

Тепер прийшла така пора.
Тільки укрій, господь, нашого
[царя,
Як Мойсея в вітхім завітї, —
То наш царь добро зробить.
Один другому не будем шкодити
І щасливо проживем на світі.

Мойсей без війська, тільки
[палка,

І поборов-Фараона всі полка,
Бо Ізраїльтян прийшов одібрать,
І Арон помагав,
Бо так бог сказав,
Бо Арон Мойсееві брат.

Мойсей вивів Ізраїльтян,
А Фараон собрав Єгиптян
І розпустив з голови толк:
Сів в колесниці
За Ізраїлем гонить ся
І з ним увесь полк.

Мойсей жезлом по мору
Зробив широку дорогу, —
І зробилось сухе дно.
То сам бог повелів мору
Що зробились стіни як з муру,
І Ізраїль перейшов невредю.

Фараон розгїнав ся
І з військом утаскав ся.
Морські стіни зступились
І собраніє фараонсько,
Фараон і єго військо
Вмісті потопились.

Прийдіте, братьтя, покло-
[ніте ся,

За царя богу помоліте ся, —
Бо на то наш отець, —
Його бог благословив,
Щоб на своїй голові носив
Царський вінець.

Дай господи цару побїду,
Як на Голіафа Давиду.
Давид одняв меч,
Набрав каміння в торбу
І побив Голіафу морду,
Одрубав голову з плеч.

Дай боже цару мудрость, як
[Соломону,

І силу, як судьді Самсону,
І як Авраму многоліття!
Ще й моліте ся за нижні чини,
Що носять ранці за плечима,
Бо то все наша братьтя
Молимо ся за пішого, і за то-
[го, що на коню,
І за тих козаків, що на Дону:
То все наше зродство, —
Щоб бог ізбавив од нападення,
І послав всім нам спасення,
Щоб було спокійно.

Помож, господи, Росії укрі-
[пить ся

І проти врагів ободрить ся
Всякому російському сину,
Як поміг єси в труби грати,
Єрихон город взяти
Ісусу Навину.

Ще, братьтя, як буде тревога,
І царь поставлений од бога
Прийшло указ до нас,
То нічого сумнівать ся,
І за піч ховать ся, —
Ступай всяк тот час!

Щоб нам не подать ся
З нас насміять ся
Чужому закону,
Ні Французам ні Англичанам,
Ні сусідам Римлянам
І вообщє нікому!

А ви шляхта, тільки дворяне,
Не жартуйте ви з нами.
Ми знаєм, чого ви хочете:
Того достать не можете,
Хоть і голову положите,
А даремне себе морочите.

Ви кажете: „Київ, Волинь,
[Подольська

Що губернія, — земля польська“
І хочете зробити паньство,
І хочете землю однять,
І нас в кнпач добре взять
І укріпить підданство.

А я чув од стариків,
Мого бацька дядьків,
Що це слово не свято:

То бог дав за гріх,
Попустив Россію на сміх,
Що землю Брест Литвинам од-
[нято*).

А король литовський
Був зять польський,
І нас з Поляками змішали
І оттоді ми гірко робили,
Босі, голі ходили
І щастя не знали.

Поляки робили з нас сміх,
Принуждали на гріх,
Мішались у сунружество.
Що знали, те й робили:
Жінок по неволі водили,
Щоб ми не жили дружески.

Нас нещасних мордували,
В кайдани кували.
А в бога всевидяще око, —
Бачить бог, хто що робить,
Хоть і під землею ходить
І в морі глибоко.

Ей, шляхта поглядай до неба,
Там знають, кому чого треба:
Принесе з неба війни меча
І буде вас карать,
Щоб не йшли Россію воювать
І іщезне голова з плеча.

Чом святому писанью не ві-
[рили?
Буде вам одмірено, як ви вірили,
Бо то сам бог сказав:
Хто кому хоче бути господами,
Тому тії будуть рабами, —
І в євангелі показав.

А шляхта того цураєть ся,

(Кіівської губернії, сквірського повіту, села Жидовець свобідно обяза-
заний сільський обиватель Іван Дорофій.

Писано 5, 6, 7, 8, 9 Мая 1863 р., „свого хову“, т. є своє складанє. Копія
і уваги самого автора списані священником тогож села Шереметинським.)

Та по лісах збіраєть ся
В шайку велику,
І до села приступали **)
І шуму наробили,
А селяне до крику!

І дзвонам боки побили,
Бо на тревогу дзвонили,
Щоб збігали ся селяне.
І сільських жінок полякали,
Що ті дітей похватили
І ховались в ями.

Як таких християн познать
І християнами назвать, —
Напримір — Римляне?!
Що вони були волні
Подушного не платили,
І дворяне полні, —
А зрадлились бить ся з Москалями.

Каждий Поляк в своїм домі
Порівнав ся Содомі
І лукаво поступає:
Почав на царя роптать,
На Россію хульно клеветать,
Ще й по циганськи лає.

Ей Ляше, вражий сину,
Обдере тобі Москаль спину, —
Тя сиди-по тихо, —
Бо як спину обдере,
Ще й вь острог забере,
То й скажеш: ой, лихо!

Москаль вас перевеі,
Бо він віять уміє,
Як од зерна полюву.
Вя біда не знаєте,
Сами на себе шукаєте.
І кінець на цім слові!

*) Автор говорить, що він читав про се в якійсь польській книжці
6 літ тому назад. Треба додати, що від словом „Россія“ він разумів тут
Малу Русь, так як інші письменники XVI—XVII в. Прим. записка.

**) Сталось се о 9. годині вечером з д. 23 на 29 апр. 1863. Здаєть ся,
що се й була причина зложеня отесі вірші. Прим. записка.

9. Волостне начальство.

Губернії Волинської,
 Недалеко Гродненської,
 На третій верстї од повіта
 Єсть откритая часть світа.
 Село тут Дубово зветь ся
 І в нїм правленіє находить ся.
 Правленіє ж єсть такове,
 Же живуть в нїм всі членове.
 Першій з них старшиной зветь ся
 Другий до ключів береть ся,
 Третій гроші одбірає,
 Четвертий ключ од магазину має.
 Пятий совісті доброї
 І шостий теж не злої.
 З них всяк має кандидата:
 Чи то Савку, чи Кондрата,
 Чи то Гриця, чи Івана;
 Всяк удає із них пана,
 Всі ж вони значать тоє,
 Же як діло неважне,
 Сами оное рішають,
 А велике дальше представляють.
 Перше в крісла засідають,
 Потім до діла беруть ся
 І к винному одозвуть ся:
 — „Знаєш ти наше значеніє?“
 (Просто сказати — мученіє!)
 „То начальство встановило,
 Нам всі справи поручало.“ —
 Тоді бідний мужичице
 Од страху в вічкур др....е.
 „Правда, скаже, старшиную!“
 Іще в руку дає бую.
 „Ото ж бачиш, що то значить!
 Хто ж то тобі те вибачить?“
 Так всі члени одозвуть ся,
 І тут за вічкур беруть ся,
 Чим скоро штани стягають;
 Два у голови садає,
 І зилько ж ноги тримає.
 Двох пучки ліз піднімає,
 І так шиницю ударає.
 Бідний кричить, що єсть мочі,
 І сліз його повні очі.
 — „Січи, січи!“ — старший кри-

[чить;

А мужичок ледви пищить.
 То як сотню одваляють,
 Тоді шиичку вже пускають.
 Бідний шииченька вставає,
 Вічкура вже не втягає,
 Але поклон всім оддає
 І тоді до дом ступає
 А прийшовши тут до дому,
 Й слова не каже нікому,
 Тільки жінці об'являє,
 Що вічкура вже не має.
 То тут жінка зараз плаче
 І до корчми зараз скаче,
 Щоб горілки штоф узяти,
 Рани шици заливати.
 Тоді вона йому скаже,
 Як на рани водкой маже:
 — „Ай, мій же ти господару,
 Наспнали ж тобі добре жару!
 Як ти тоє міг стерити,
 Ще й до дому прикурити?
 Як би мене так злунили,
 То б всі сили опустили.
 А то ти ще пристикав ся
 І на підпічок забрав ся.“
 „А що зробив? — каже шицца,
 А тим часом зове Гриця.
 Тоді Гриць син підступає
 І люлечку в руки дає.
 Курить люльку зачинає,
 І членів своїх охуждає:
 — „Нех тільки вибори стануть,
 Ні один з них не постануть,
 Бо як стануть болантарувати,
 Скажу: Присяй богу, не хочу
 [знати!
 Я відаю, що й кум Потан
 Понадав ся не раз до їх лап,
 То й він так буде судити,
 Щоб всіх нових встановити.“ —
 Отэ ж наступили вибори,
 І мундири (мужики) всі на дворі.
 Шанки усі поскидають.
 І колтами потрясають.
 „Ваша Благородія, — одізвуть
 [ся, —

Нех вже інші остануть ся,
 Бо вже тиї дух стягнули,
 Як над нами вони були.“
 А найбільше Потап з кумом
 Кричать дуже з більшим шумом,
 Бо їм найбільш докучили,
 Як їх вічкур все жарили.
 А тим часом все иначей,
 І кум з кумом вже вибачай,
 Бо як і перше бувало,
 І тепера так се стало:
 То єсть, усі члени остали ся,
 А кумів не послухали ся.
 Тогді кум до кума одізветь ся,
 І за руки вже береть ся,
 Один з другим одступають,
 В корчмі уже засідають.
 „Шинкар, скажуть, подай штофа.
 Ми потягнем собі троха!“
 От як добре напійють ся,
 То і зараз цілують ся;
 Слина із губ витікає
 І на бороді ся остає,
 І смаркаки текуть з носа.
 Ну ж, давай тут за волоса,
 Драку велику взорвали
 Так що члени їх застали.
 Що ж тут инше зостаєть ся? —
 „Хто у корчмі паний беть ся?“
 Ого зараз лози беруть
 І шинців в вічкур сичуть.
 Таким родом тиї куми
 Одіходять знов до домї.
 І так жінки оних кумів
 Знову біжать до шинкарів,
 Щоб горіточки достати,
 Своїх шинців курувати.
 Як се вони викурують,
 То иначе вже міркують:
 Тут потиху стануть пити,
 Ніц о членах не судити,
 Бо вже їм тоє допéкло,
 Що в вічкурі було тéпло.
 Вже ж ми тее оставимо,
 До членів знов се возьмімо, —

Як то й вони часом в шинку
 Пють зо штофа горілоньку.
 Ого тилько як усядуть,
 Шинчки пред них ся являють.
 Кождий штофа хоче взяти,
 Щоб то справу розсуджати.
 На скамню се присирають,
 Руки до лбів прикладають.
 Давай шинці їх просити,
 Що б ласка їх була пити.
 То вони тут зараз скажуть
 І руками тут же вкажуть:
 „Ми то, правда, будем пити,
 Але про то вас будем бити,
 Бо не раз ви всі чули,
 Як у правленіі були, —
 Як начальство нас збирає
 І віддуху нам не дає.“ —
 „Правда!“ — шинці одізвуть ся
 І до ручок їх сунуть ся.
 Так потиху поцілує,
 От як свиня, що смакує.
 Допіро ж вже починають,
 Кручки *) в руки принімають,
 Кождий залпом вихиляє
 І знов на етіл поставляє.
 Так той баль се продовжає,
 Аж на ногах се не втримає.
 Потім кождий се схиливши
 І лбом двері одчинивши,
 На дворі раком стає
 І блювати зачинає.
 Тут собаки се збігають,
 Йому пискли облизають.
 Потім знов се починають
 І до корчмочки вступують.
 Тут їм знову на снітканьє
 Дають шинчки цілованьє,
 Не без штофа, так сказати!
 От і все, що мав писати,
 То ж, думаєте, кінець? !
 Ні! Ще з них кождий молодець!
 То но тилько що сказало,
 Як штофа се випивало,
 Але як же ж поступають,

*) З рос. кружки — чарки.

Як в общество одїзжають?
 Ото раз — віз рабринний,
 На нїм хурман дуже чинний.
 Пред ганок тут зайїзжає
 І шепочку враз знімає.
 Батїг із рук випустивши,
 Лиці в колесо вкрутивши,
 „Тпру, тпру!“ крик видає
 І на оглоблю ступає.
 То кобила хвостом вертить,
 Звернув морду, назад глядять, —
 Як шпичка буде брати,
 Із нїг лиці добувати.
 То як все вже те зділає,
 Знов на оглоблю ступає
 І так близько садить ся,
 Що під самий хвіст дивить ся.
 Донїро що ж тут далїй?
 Вже виходить член немалїй,
 Сам то першїй предсїдатель,
 Во всіх справах росказатель.
 Шанка на нїм із барана,
 Шия хусткой підвязана,
 Свита тоже посуконна,
 Сива, от як голуб, вовна.
 Боти добрі, пенїдранї,
 Ще й холяви закачанї,
 І не на версі сорочка,
 Шаравари без шнурочка,
 Ковнїр уже тут ушитїй.
 Але вічкур з валу битїй.
 Зараз тутай він к хурману:
 — „Чи вимостив от як пану?
 Бо як буде зле сидїти,
 Зобачите ви вражі діти!“
 Такий собі розказ дає
 І на віз вже уеядає.
 „І, панове старшино,
 Віз мощений вже давно!“ —
 Хурман йому одвічає
 І йїхати зачинає.
 „А кудиж се мні держати,
 Щоб мїг кїньми керовати?“
 „До Облап ти простенько,
 І поганяй не тихенько!
 Бо там треба приказ дати
 І зараз далїй ршати“.

Потїм йїдуть до Гушина,
 А з тамвідці до Скулина,
 В Вербівці также побувають
 І Бахова не минають
 Од Дубовой до Мощони
 Всеюда возять нїшї конї.
 Побувають в Красній Волї,
 І Довгонос в тїй же долї.
 І як всеюда вже одбудуть,
 Тогдї до дому прибудуть.
 Дома ж його такавая:
 Правленїєм названая.
 Где ж се вона обрїтає,
 Із початка всяк вже знає.
 Всеюда ж йому та увага,
 Же у шпичїв глава нага,
 Йїсти повно, то ж і пити; —
 От так то старшиной служити!
 Так староста, так і зборщик, —
 І йїх возить то ж ізвощик.
 Доброрословесний з виборним
 Йїдуть так же конем чорним,
 Тилько сї все менше значать
 І вже того не зобачать,
 Що старшинї шпичї дають,
 То сї того не мають.
 Правда, ставлять штофа з під-
 [бавою,
 Но не з такою повагою,
 От як сьому прїнципалу,
 Всеюго вдоволь от як пану.
 Ну ж тим часом досить буде,
 Мої милї, добрі люде.
 Пора то нам вже сказати
 І писарїв запитати:
 Що тогдї вони думають,
 Як то членг засїдають?
 Сміло к ділу приступаю,
 Сам за писарїв одвічаю:
 Прїсей богу, то думають,
 Що боввани засїдають.
 Бо як можна вороняці
 Засїдати на свїй с...ці
 Там, где само діло малое
 Письмом означеноє?
 А він тилько печать свою,
 Над свїчкою вкочпенуо

Ледве в руку знає взяти,
 Потім в кешеню ховати.
 Єще ж бо то й обертає,
 От як ніби що він знає,
 Которою стороною
 Печатати таковою.
 А як в корчму покажуть ся,
 Із спицями зобачить ся,
 Скаже: „Окружний мні казав,

Щоб я печать в руках держав.“
 Що ж, читателі ласкаві,
 Чи ж слова мої не праві?
 Хоть би й в небо достали ся,
 Певно б і там одобрили ся.
 Так пожалуйте прийміте,
 Мене в нічім не судіте:
 Твердо списав, от як камінь,
 І на тім нех вже буде Амін!

(Ковельський уїзд, Волинської губ., з копії П. А. К.)

Ю. Повітовий судія.

Світить сонце ясно, усі люде бачут:
 На N. N. арештанти плачут;
 Арештанти плачут, кожде вповідає,
 Що тот N. N. злоє серце має.
 Злоє серце має, ніщо говорити!
 Лишень з мертвих параграфів знає він судити.
 З мертвих параграфів він так завше судит:
 Своїми думками притомними блудит;
 Думками він блудит, сам не памітає
 Кого він і за що в арешт замикає?!
 Виділи ми судатів дуже в світі много,
 А ще нам сї не трафило видіти такого!
 Ми такого не виділи у жаднім повіті,
 Як сесь N. N. дуже злий на світі!
 При розправі кричить моцно підбурений,
 То так виглядає, як би був скажений;
 Як би був скажений, бистро сї кидає,
 Сюда-туда оберне сї, вже й декрет читає!
 Засуджений як го озме о рекурсе просити:
 Він вам не дасть ані слова собі говорити!
 Не дасть говорити, хоть би що сї стало,
 Бо видко контентний, що му сї так вдало...
 Єму сї удає, така єго вхота!
 Кому декрет прочитати, то лехка робота!
 То робота лехка, при тім білі й руки,
 Як кого судити із злости на мукі.
 Він судит на мукі, ані подумає,
 Із за кого то він білі руки має?
 Білі руки має, та й пасе ся, як вів (віл) —
 Коби хоть судити він сумлінно вмів!
 А тото не вмів! Бо єму роскоші:
 Що людей карає, за то бере гроші!
 За то бере гроші, та й собі гуляє...
 Не знати, ци приказ Христа памітає:

Як Христос сумлінно, щиро уминав,
Щоби кождий верховодець до людей серце мав?!
Тепер злії судаторі то позабували!
Шкода, що ви християнами здавна сї назвали!

Тим то треба конче до них добре ся ставляти:
Яку ви нам честь подають, таку їм віддати!
Таку саму честь віддати, нічо не змінити:
Як уни нам, простим, перця, так і їм перчити!
Треба добре їм перчати, най перцю коштуют...
Котрі ж сему мут противні, то сї злими чуют.
Бо такого чоловіка се не розгніває,
Котрий в світі до народу чуле серце має.
Хиба лишень се роздражнит у світі такого
Як N. N. надибали-м злого...
Це ж то злого надибали-м!! Він ані гадає,
Що він колись з сего світа умирати має...
Як же ж умре, і вже буде у землі лежати,
По чім его будут люде в світі споминати?!
По чім будут споминати і як сесе буде,
Що він в світі за живота лишень карав люде?!
Хоть він може й так гадає, в думці сї тлумачит,
Що сам люде не карає: най кожде вібачит, —
Але сесе тлумачіне кождий з простих знає,
Що котрий є сам сумлінний, такі не вкарає!
Бо хто ж може веслувати? які в світі люде?!
— Тепер цїй вже співаночці най і кінець буде!

(Зложено а одним селянином косівського пов., де розходить ся як пісня,
записала Анна Павляк 1880 р.)

На тім кінчить ся збірка д. Драгоманова. Поки вона друкувала
ся, нам доставлено ще деякі нові вірші або варіанти напечатаних тут
із Галичини. Лишаючи варіанти на пізнійше, ми подаємо тут як допов-
нене до збірки д. Драгоманова ще отсі три вірші, з котрих перша від-
носить ся до першої, а дві дальші до другої части. *Ред.*

II. Вірша про сотворене і потопу світа.

С початку віка
Не було світа,
Токмо в тройци бог єден,
Рачив ласкаві
Во своєї славі
Створити світ пореден.

Світ дня первого,
Облак другого,

А рослини третяго,
Сонце, планети
Во день четвертий,
А звірята пятаго.

Шестої днини
Укштував з глини
Перваго чоловіка,
Дав му животна